

TAUTOSAKA – DABAR IR VISADOS

Kas yra tautos, liaudies kūryba – prieš daugelį metų ir šiandien?.. Ar galima tautos folklorą tapatinti tik su saviveikla, kaip dažnai dar kažkas mąsto, teigdami, kad tai – liaudies laisvalaikio raiška?.. Kas gi tuomet yra darbo ir karo dainos, dainuotos einant į mūšį ar sunkaus darbo metu?..

Kas tie audinių raštai, kuriuose – ne beprasmė ornamentika, o tikėjimo ir estetikos, savivokos ženklai, tautos simbolika? O dainų tekstai, laikyti liaudies kūryba?.. Labai dažnai paaiškėja, kad tai – žymių mūsų poetų autorystė (pvz., Strazdo, Just. Marcinkevičiaus, A. Baltakio ir kt.). Kad ir populiariosios dainos „Oi užkilokit vartelius“ ar „Gėriau, gėriau, pamečiau galvelę“, „Drumstas, drumstas marių vandenėlis...“ – tai Just. Marcinkevičiaus žodžiai.

O kur dar legendos, pasakos, sakmės ir padavimai su visa savo filosofija, tautos istorija, pasaulėjauta – tai tautos epas, kurio rašytinio neturime. Istorinės aplinkybės taip susidėliojo. Tačiau kokį turtingą, gausų, spalvingą turime *žodinį epą*?.. Sakyčiau – ir unikalų, nes dažnuose liaudies kūriniuose sukurti ir išlaikyti autentiški, specifiški, tik mūsų tautai būdingi pasaulėjautos, buities kultūros, asmens ir vietos identiteto ypatumai.

O kur politiniai anekdotai – kaip kovos, kaip savotiškos rezistencijos, pasipriešinimo sistemai forma?..

Kur dar teatrinis folkloras, kai žmonės okupacijų ir lietuviškos spaudos draudimo laikais kūrė klotimo teatrus, patys rašė pjeses, vaidino, režisavo, tikro teatro nematę. Kai buvo draudžiamas raštas, klotimo teatrai tapo politiniais teatrais, tokiais buvo ir lėlininkai, vaidinę turguje ir kituose žmonių susibūrimuose – dažniausiai juose buvo šaipomasi iš valdžios.

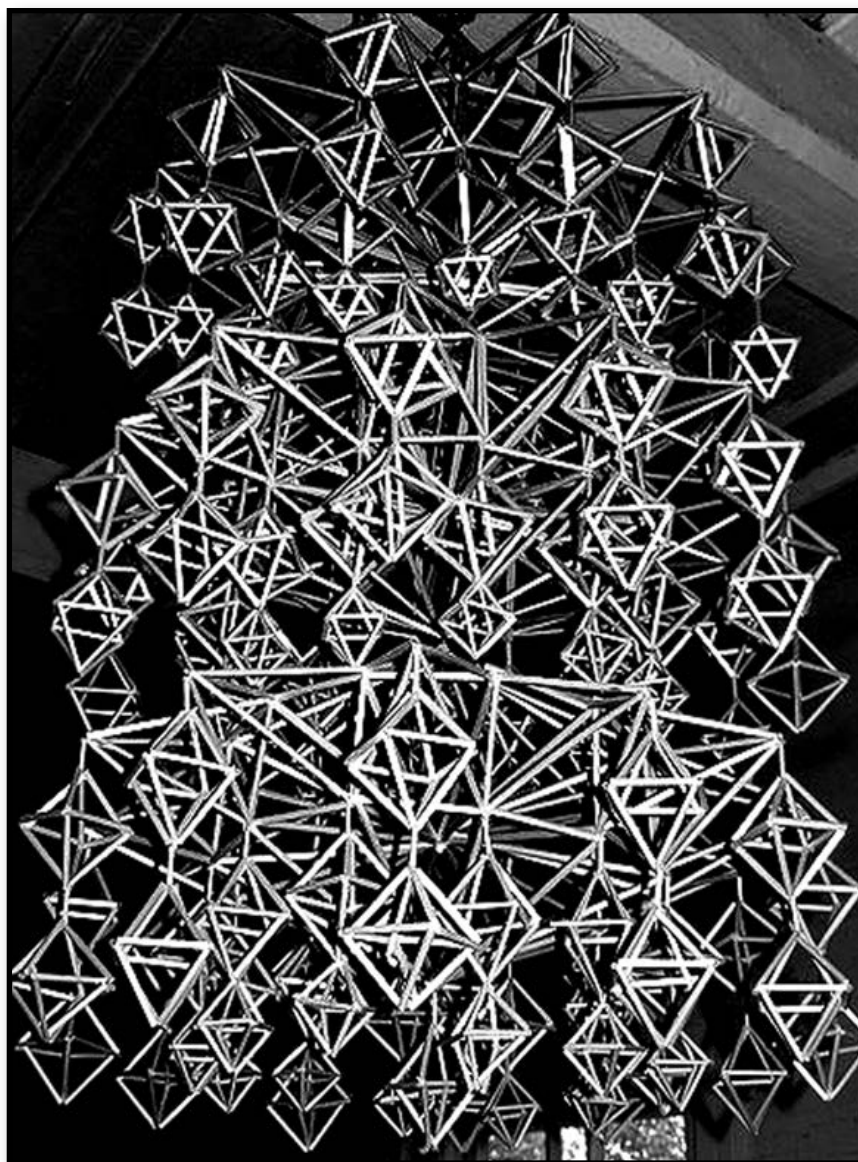
O kur šokiai ir rateliai, krikštynų ir vestuvių apeigos ir papročiai?.. Ritualai ir ritualiniai rūbai bei drabužiai?..

Ir visa tai – iš kartos į kartą, iš lūpų į lūpas, iš akių į akis, iš ausų į ausis, šimtus, tūkstančius metų puoselėjant ir saugant. O svarbiausia – išreiškiant ne tik savo, bet ir tautos lūkesčius.

Todėl kai kalbame apie lietuvių folklorą šiandien, reikia suvokti jį ne tik kaip tautos svajonių, siekių išraišką, kaip kūrybinės gyvasties šaltinį, kaip kūrybinių jėgų realizaciją, bet ir kaip profesionalų dalyką, kuris išlieka ateinančioms kartoms atrankos būdu. Ir liaudies kūryboje išlieka tai, kas profesionalu – tikra, išjausta, stipru ir nevienadieniška.

Šiame „Kultūros“ numeryje spausdinamas Eglės Miškinytės straipsnis apie garsų Džukijos kaimo – Marcinkonių etnografinį ansamblį – tai paliudija. Dainos, į kurias gali „inpinti“ ne tik savo sopulius ir džiaugsmus, bet ir pasidalinti bendra žmogiška patirtimi su kitais žmonėmis, ir nesvarbu, iš kokios šalies, kokio krašto jie bebūtų – tai iš tiesų labai stiprus, profesionalus dalykas, iš kurio mes visi, norintys suprasti žodinio epo stebuklą, mokomės. Ir šitas mokymasis tęsiasi iš kartos į kartą.

Petras Mendeika

Sodas. Marcinkonių etnografijos muziejus.

Motula, tėvuli, ar laisit palinksmyc jūs namelius, pasveikyc jus ir jūs vaikelius sulaukusius gražaus pavasarėlio, paukštelių čiulbuonėlių. Seniem linkim sveikatėlės, jauniem – laimės laimužėlės, mažiem linkim greitų kojų, kap paukšteliai kad lakiotų. Kad jūs kiemas būt ščėslyvas, kad būt svirnas visko pilnas, kad javai gerai derėtų, kad pyragais pirkia kvepėtų. O tau, mergela, rūtų šakela, tai palinkėsim piršlių važiuotų, cik ne vyžotų. Jauno bernelio kap obuolėlio, kad jo dvaraliai auksu žibėtų, kad jo žodeliai rožem žydėtų.

Lalaunyų sveikinimas iš pirmosios Marcinkonių ansamblio programos

Kitame numeryje:

- Naujos knygos: L. S. Černiauskaitės „Benedikto slenksčiai”.
- Pasvalietiška V. Braziūno poezija.
- Kelionės laiku.

Redaguoja **Renata Šerelytė** rainbow.vilnius@gmail.com
Maketuoja **Jonas Kuprys**

Šio šeštadienio *Kultūros* turinys

- 1-as psl. **Petras Mendeika**. Tautosaka – dabar ir visados.
- 2-as psl. **Stasys Goštautas**. Išėivija dar gyva VI: teatras.
- 3-as psl. **Nijolė Jankutė**. Eilėraščiai.
- 4-as psl. **Aforizmai – sparnuoti žodžiai**.
- 5-as psl. **Gabrielė Kuizinaitė**. A. Kezys: tarp fotografijos ir kino.
- 6-as psl. **E. Miškinytė**. „Visi mūs džiaugsmai ir sopuliai – giesmėj...”
- 7-as psl. **Raimundas M. Lapas**. Dedikacijos meilei ir mirčiai.

Užrašai iš Bostono: išeivija dar gyva VI

TEATRAS

STASYS GOŠTAUTAS

Kai prieš porą savaitių rašiau penktą skiltį apie išeiviją, pažadėjau apie tai daugiau nerašyti. Taip pat pažadėjau nerašyti apie teatrą, kiną, koncertus *etc.* Bet pamatęs Bostone 105-osioms Aleksandros Zdanavičiūtės-Gustaitienės (1905–1996) gimimo metinėms skirtą nepaprastą spektaklį, nusprendžiau, kad porą žodžių apie dar gyvą išeivijos teatrą reikia parašyti. Nes teatras, kuriame literatūra vaidina vieną iš reikšmingiausių vaidmenų, visgi yra kur kas platesnė sąvoka, nei literatūros žanras, užtat veikiausiai jis toks patrauklus ir įdomus žiūrovui.

Mes tikrai esame teatro žmonės. Tai aišku, vien pažvelgus, kokie režisieriai atstovavo Lietuvos teatrui pastaruoju metu. O lengendinis J. Miltinis, o ryškus tarptautinis Lietuvos teatro pasirodymas – nuo Cambridge Massachusettse iki Bogotos ir Barselonos?.. Lietuvos teatras garsėja visoje Europoje – net Londono „Financial Times“ mano būtina paminėti Lietuvos teatro gastroles.

Teatrinis judėjimas Lietuvoje prasidėjo veikiausiai prieš daug šimtmečių, gal net tūkstantį metų, kai dar neturėjome rašto. Teatro istorija prasidėjo nuo šokių; per choreografiją ir plastinę išraišką užrašyti istoriniai įvykiai, per dainas ir eiles, galiausiai per chorinę kūrybą istorijos atmintis buvo perduota kitoms kartoms. Esu tikras, kad išanalizavus senų dainų tekstus ir kontekstus, jie patvirtintų tą seną tradiciją, iš kurios kilo teatras. Gal todėl iš visų išeivijos renginių dainų ir šokių šventės sutraukia daugiausiai žiūrovų, nei bet koks kitas bendruomenės renginys.

Bet dainos ir šokiai rado savo kryptį, o su dialogu atėjo teatras, scena, psichologiniai ieškojimai ir jų įprasminimas, komedijos ir tragedijos samplaika, kuomet kaimuose žmonės žaismingai linksmindavosi, mėgdžiodami žmogaus prigimties išraiškas ir juokdamiesi iš jų. Teatras pasirodė besąs ne mažiau efektingas išeivijos bendravime, nei kiti menai, todėl ir šiandien jis – dar labai gyvybingas. Tai nepaprastas fenomenas, kuris išsilaikė ir per okupaciją.

Mažai kas taip sutraukia lietuvių bendruomenę, kaip teatras ir muzika. Tai matėme šį sekmadienį, 2010 balandžio 11 d. Pietų Bostono Piliečių klubo trečiajame aukšte, kuris porai valandų virto tikru teatru. Čia Aleksandros mokiniai – Bostono aktorių likutis, senieji išeiviai ir naujieji ateiviai kartu vaidino Kazio Sajos vieno veiksmo tragikomedijoje „Maniakas“. Ir vėl buvo įdomu stebėti, kaip pradedame rimtai susigyventi vieni su kitais – išeiviai su ateiviais. Tai geriausiai pastebima teatro scenoje. Didelis ačiū Birutei Vaičjurgytei-Šležienei, kuri sumanė sukurti tokią programą – Birutės pastangų dėka įvyko spektaklis, sujaudinęs daugiau nei 200 žiūrovų.

Truputis apie Kazį Sąją. Susipažinau su juo 1973 m., kai pirmą kartą skridau per Maskvą į Lietuvą ir kai jo prašomas pervežiau vieną rankraštį Algirdui Landsbergiui. Paskui, jau nepriklausomoje Lietuvoje, teko porą kartų susitikti ir nueiti į jo vaidinimus. Bostono teatro pasirinkta pjesė pastatyta jau antrą kartą, pirmasis pastatymas 1969 m. Pjesė priklauso grotesko trilogijai *Oratorius, Maniakas* ir *Pranašas Jona* (1967 m.). Sajai sekėsi rašyti satyrą – buvo iš ko juoktis, pažvelgus į socialistinį realizmą. Šiandien jo komiškos hiperbolės nebeturi to originalaus tragiškumo, bet labai taikliai primena nemokšų proletarų „mandrumą“ – jie jautėsi tokie svarbūs savo mažuose vaidmenyse. Jūratė Norkūnas-Aukštikalnienė taikliai suvaidino traukinio prižiūrėtoją. Gal per daug ištęstas girtas mašinisto (Gintas Narkevičius) epizodas. Per dvi minutes būtų buvę aišku, ką Sąja norėjo pasakyti. Mašinisto susirėmimas su gy-

Scena iš K. Sajos „Maniako“. Iš kairės: G. Narkevičius, D. Mačikėnas ir J. Aukštikalnienė.

dytoju (Dainius Mačikėnas) – aiški tragikomedija, po kurios paaiškėja, kad visi personažai tinka maniako vaidmeniui. Tomas Girnius puikiai atliko profesoriaus vaidmenį. Už grakštų ansamblį esame skolingi režisieriui Norbertui Lingertaičiui, o už vykusias dekoracijas – Danguolei Kuolienei. Almio Kuolio dėka vykusiai pastatyta išorinė vagono dalis.

Nežinau, kas vyko užkulisiuose, repeticijose, bet retai mes taip gražiai sugyvename ir dirbame kartu, kaip teatre. Gerai prisimenu „Antrą Kaimą“, kuris pralinksmindavo visus savo šmaikščia satyra, ne tik spektaklio, bet ir nesibaigančių repeticijų metu. Ką besakytume, mes geriau jaučiames teatre, negu už jo ribų. Ir taip nuo dainų ir šokių švenčių iki scenos dialogų ir poetiškų filosofavimų. Bostonas buvo gana turtingas teatro žmonėmis: paminėčiau Henriką Kačinską, A. Gustaitienę, I. Tvirbutą, dar pridėkime Antaną Gustaitį kaip prodiuserį – rodos, pastatė vieną savo veikalą „Vainikas“ – ir Stasį Santvarą, jis kartais vaidindavo, bet didžiausi jo nuopelnai – kaip grimuotojo. Jie visi mokėjo gyventi ir džiaugtis spektakliu. Šį kartą visa Šležų šeima dalyvavo pastatyme, net sūnus Saulius, kuris sukūrė ir pritaikė šviesas.

Kiekviena JAV lietuvių kolonija turėjo kokį nors teatrą, kuris pralinksmindavo ir kartais pateisindavo nuobodų išeivių gyvenimą. Būtų gerai surinkti visus teatrinis „gabaliukus“ į vieną dokumentinį archyvą, kad neišsibarstytų amžinai. Galima būtų pridėti ir Chicagos lietuvių operą, tai veikiausiai vienintelė egzilės opera pasaulyje kaip meilės teatrui išdava.

Porą pastabų apie filmą „Aktorės kelias“, sukurta Romo Šležo ir parodytą per režisierės A. Gustaitienės pagerbimą. Premjera truko 33 minutes: pristatyti Aleksandros Gustaitienės, jos mokių bei aktorių prisiminimai. Tai turbūt buvo labiausiai jaudinantis minėjimo momentas, kai tužinas išeivių, išaugusių JAV ir baigusių lituanistines mokyklas, kalbėjo lietuviškai be jokių svetimžodžių ir akcento. Tikrai, išeivija dar gyva. Šiuo atžvilgiu ypač pasižymėjo Birutė, šio filmo teksto redaktorė ir skaitovė. Romas buvo teksto rašytojas, filmo režisierius ir filmuotojas. Romas panaudojo dar gyvų aktorių – Zitos Zarankaitės, Valės Vakauzaitės-Kriščiūnienės, Reginos Norvaišaitės-Petruitenės, Ritos Ausiejutės, Aido ir Gitos Kupčinskų, Irenos Nikolskytės, Giedrės Karosaitės-Budreckienės, Marijos Gineitienės ir Algimanto Gustaičio – prisiminimus. Toks dokumentinis filmas įamžina Bostono išeivijos teatro istoriją, kuri prasidėjo 1948 m. ir dar nesibaigė. 1984 m. Alek-

sandra atsisveikino su režisūra, pastatydama J. Grušo vienaveiksmę komediją „Nenuorama žmona“ (1968).

Minėjimo metu veikė parodėlė, kurioje buvo meniškai išdėstytos nuotraukos, spektaklių programos iš Aleksandros gyvenimo ir veiklos. Parodos sudarytoja – menininkė Aldona Gineitytė-Zimlicki, buvusi A. Gustaitienės aktorė. Rodyta vaizdinė medžiaga iš įvairių A. Gustaitienės gyvenimo etapų: 1) jaunystė ir aktorės kelias – vaidmenų Valstybės teatre nuotraukos; 2) po karo Vokietijoje – darbas su Ravensburge įkurta dramos grupe; 3) atvykus į Ameriką – asmeninės nuotraukos iš 1950–1960 m., įskaitant ir Brazdžionių bei J. Aisčio nuotraukas, sutinkant atvykėlius New Yorke, jiems išlipant iš laivo; 4) teatrinė veikla JAV – nuotraukos iš 1952–1984 m. spektaklių ir programų.

Baigiant reikėtų paminėti, kad jau prieš dvidešimt metų mudu su Birute dirbome dieną ir naktį, ruošdami M. K. Čiurlionio chrestomatiją angliškai. Šiandien ta knyga yra retenybė, bet ji guli svarbiausiose pasaulio bibliotekose ir ne kartą buvo panaudota mokslinėms disertacijoms rašyti – nuo Argentinos iki Anglijos. Tai vis Bostono išeivijos nuopelnas. □

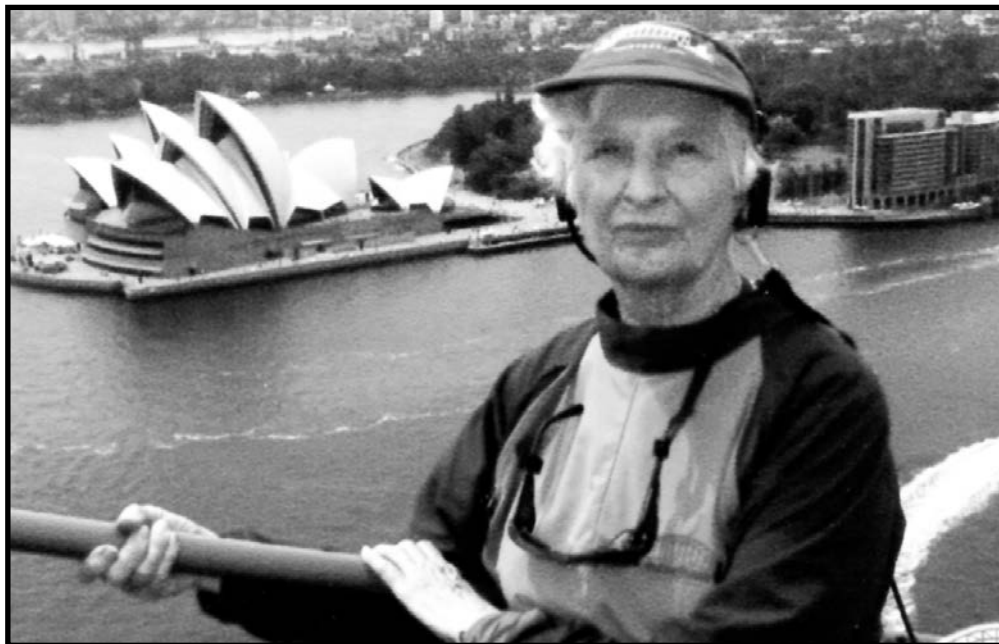
Jūratė Aukštikalnienė ir Tomas Girnius.

NIJOLĖ JANKUTĖ EILĖRAŠČIAI

BALTA

Čia paskendo gintaro pušys,
Uolas čia į smėlį sutrynė ledynai,
Sekli balta Baltija, baltas smėlis,
Ir Šiaurės žiemų baltas sniegas.

Iš kažkur atklydę čia žmonės išbalo,
O gal visada čia gyveno?
Dabar baltapūkiai vaikai
Samsto jūrą margais kibirėliais,
O pušynų garbanos – žalios.
Kodėl gi vėliavos baltų
Ne žalia ir balta?

BURTININKĖ

Ant mano trobos kraigo Grįžulas
grąžosi,
Ir pateka mėnuo. Gimiau vidurnakty,
Man lemta žvaigždes skaičiuoti,
Su mėnesiu miegoti...

Duok delną – išbursiu ateitį,
Perkelk kortų kaladę –
Su kuo nurims širdis, pasakysiu.
Tik neliesk mano rankos, į akis
nežiūrėk!

Mano akys Grįžulo sugrąžytos,

Aš visa mėnesio nuglamonėta
Be ateities.....

SIDNĖJAUS LIETUS

Sukasi, supasi, vėjo vingiai vingiuoja,
Teka ir srūva žemyn, žaižaruoja.
Lietų lašais ir srovėm žemė geria.
Prausia lietus mano galvą – ir gera...

Kol atriedės įkaitęs saulės vežimas
Ir, degantį karštį išpylęs,
(Iš kur šitoks karštis ir imas?)
Išsiurbęs paskutinįjį lašą
Ir pervąžiuos vėją, kuris debesį
neša...

SUGRĮŽUS

Žolinė. Išskrenda gervės,
Platėja rudenio erdvės
Vaikystę regiu tartum antspaudą
seną,
Pirštai skina serbentus ir mena
Pasakų laiką,
Kai viskas buvo žaidimas
Iki birželio...
Dabar – krūmai ant kelio,
Ir lyg ašaros vaiko
Sulaukėję serbentai

VAKARO VALKATOS

Valkataujam abu —
Aš ir katinas,
Raudonas kaip dykumų smėlis,
Pakelėj sėdim, saulėlydžio laukiam.
O kai nukrenta saulė,
Aš ir mano valkata katinas
Slenkam nakvynės į svetimą kiemą.

DAR

Aš dar keliauju. Dar daug miestų
Ir tiek dar įspūdžių, vaizdų!
Dar daug matyt, pažint, paliesti,
Tik laiko... laiko neturiu.

Kaip voras kabinuos į dieną –
Juk dar ne vakaras, ar ne?
Tik smėlio laikrodis prie sienos
Pabiro balta srovele...

LĖVENIO DEBESYS

Plaukia, plaukia Lėvenio debesys –
Brolių milžinų pypkės dūmas
Mintys – bangos – slūgsta ir keliasi
Sentimentaliai – senatvės graudumas...

Balti, tokie pat, plaukia debesys
Kitoj pusėj Žemės. Tik aš nebe ta.
Praeitį, dabartis liejasi, veliasi,
Dainose apdainuota puta.

SMILGOS

Linguoja ir blaškosi smilgos,
Blaškausi, linguoju kartu.
Kodėl trumpos dienos prailgo
Ir laikas nebėga ratu?

Ateina naktis. Nežinojau,
Kad laukiu jos glėbio ramaus:
Mano laikas ir aš čia sustojau
Po skliautu žvaigždėto dangaus.

VĖJAS

Pro vėjo gūsius eukaliptas meta
Gniūžtes žiedų tartum putų.
Nesuprantu, nesuprantu, k šneka
Ledinis vėjas iš Pietų...

Ne ta kryptim, kaip Odisejas,
Nukeliavau. Papasakot galiu.
Pasaulio pakrašty pašėlo vėjas,
Ir žodį nupūtė. Tyliau.

RUDUO

Klevas lyg kupolas baroko –
Galvą atlošk – šviesa ir garsas.
Seniai pirmieji obuoliai prinoko,
Į veidą srūva rudeninės varsos.

Šalnos raudoni angeliukai
Varinę dūdą pučia tingiai,
Į pietus debesys ir paukščiai suka,
Į pietus veda balto kelio vingiai.

Išeit nenoriu! Pasilieku
Po klevo kupolu suklupus.
Uždarė čia mane ruduo ir nieko
Netrokštu jau... tik vynu drėksta lūpos...

SUSITIKIMAS

Labas, vaikystės bičiuli!
Ar čia tu? Atlapi marškiniai,
Ant pakaušio kepurė,
Švilpesiui lūpos suspaustos,
Tu išdykėli mano!

Ar neilgu be „Old Man Mississippi“?
Be teškėjimo garlaivio ratų?
Atsimeni – plaukėm abu mokyklos
knygyne,
Upės gylį matavom – „mark twain“,
kapitone!

Kas uždarė tave, Hekai Finai,
Čia daržely į akmens statulėlę?

AFORIZMAI – SPARNUOTI ŽODŽIAI

Gimę ir klestėję antikos laikų gelmėse – graikų ir romėnų senovėje – ir pelnę dar anuomet, Homero epe, „sparnuotų žodžių“ vardą, aforizmai – kaip autorinio, originalaus bei reto literatūrinio žanro atstovai – sėkmingai gyvuoja ir mūsų dienomis. Kaip ir per amžių amžius, dabartinis aforizmas – tai trumpas vaizdingas posakis, raiškiai ir įtaigiai apibendrinantis filosofinės prigimties mintį. Pasaulinėje literatūroje glūdi ištisios klodai aforistinio pobūdžio pasisakymų, ir neretai net vienas jų, esantis nemenkos apimties aplinkiniame tekste, suteikia visam tam tekstui ypatingo grožio, o visam kūriniiui ir, žinoma, jo kūrėjui – atmintinos garbės. Tuo didesnės pagarbos verti literatai, pasišventę tauriam aforizmo žanrui, ištisus dešimtmečius uoliai bei nusiai besidarbuojantys šitame istoriniame kultūros ir švietimo (kadangi aforizmas priklauso didaktinei literatūrai) bare.

Įžymių nūdienos aforistų draugijai jau kelis dešimtmečius priklauso lietuvių poetas, vertėjas, o daugiausiai – aforizmų kūrėjas Vytautas Karalius, gimęs 1931 metais, išleidęs aforizmų bei epigramų knygas „Sizifas bei akmens“ (1974), „Aureolės ir kepurės“ (1980), „Žolė Trojos arkliai“ (1984), „Pusantro sparno“ (1985), „Nulis kilpoje“ (1996) ir garsus slovėnų rašytojas Žarko Petanas (gimęs 1929 metais) – prozininkas, dramaturgas, eseistas bei teatro režisierius, pelnęs apie penkiasdešimt svarių meninių apdovanojimų tėvynėje ir užsienyje: pirmąjį apdovanojimą Sarajevo humoro ir satyros festivalyje (1991 m.), Petrarcos premiją Italijoje (1993), pirmąją premiją Gabrovo humoro festivalyje Bulgarijoje (1997), Austrijos I laipsnio garbės kryžių – aukščiausią šios šalies apdovanojimą už nuopelnus mokslo ir meno srityse (1999) ir etc.

Lietuvoje Žarko Petano kūriniai – aforizmai, humoreskos, pjesė – pamfletas „Auksagalvis karys“, novelės bei dokumentinės prozos fragmentai buvo spausdinami „Lietuvos aidu“, „Literatūros ir meno“, „Atgimimo“ puslapiuose, o taip pat Ž. Petano kūrybos rinkinyje „Kas ieško, tą suras“, išleistame leidykloje „Mažasis Vyturys“ 2004 metais (vertė L. Baltušnikas).

Bendraamžių, bendražygių ir bendrakeleivių pažinties takais – Žarko Petano ir Vytauto Karaliaus aforistinės minties ir išminties platybės nuolat traukia įdėmaus skaitytojo dėmesį. Jiedu – laisvieji europiečiai – nenuilstamai, linksmi ir kartais paradoksaliai tiria bei interpretuoja mūsų visų sąmonę ir būtį. Petanas ir Karalius lygiagrečiai gvildena amžinas temas.

Viena jų – visuomenė, visuomeninis gyvenimas ir mąstymas.

„Valstybė – tai jie“, – rašo Žarko Petanas. – „Atsakinėkite tik į teisingą klausimą“, „Kada visi kalba, niekas neklauso“, „Protas turi ribas, kvailystė – beribė“, Vytautas Karalius ta proga tvirtina: „Taisyklė valdo, išmintis juokiasi“, „Tikrovė visų pirma – tavo tikrumas“, „Dabartis – amžinasis amžinybės vidurys“, „Faktas neturi takto – stovi greta, ir viskas“. „Vos išgirdę apie šviesų rytojų, griebiamės piniginių,“ – šypsosi slovėnų aforistas. „Gerovė – liftų sistema, kuria ne visi moka naudotis“, „Jis ėjo į gyvenimą, o grįžo iš turgaus“, „Kilpos paradoksas – tikslą pasiekia mažėdama“, – šmaikščiai pastebi lietuvių aforistas.

Ryškūs ir jų binomas tematinėje savivokos plotmėje: „Nėra debesies, kuris galėtų ižveisti saulės savigarbą“, „Jo melas toks gilus, kad peraugo į vidinę tiesą“, – tvirtina Vytautas Karalius. „Ilgai ieškojau tiesos, o paskui apsimečiau radęs,“ – juokauja Žarko Petanas. – „Ką veiksi rytoj? – Gal dar gyvensiu.“

Nestokoją satyrinių dėsio ir amžinoji meilės

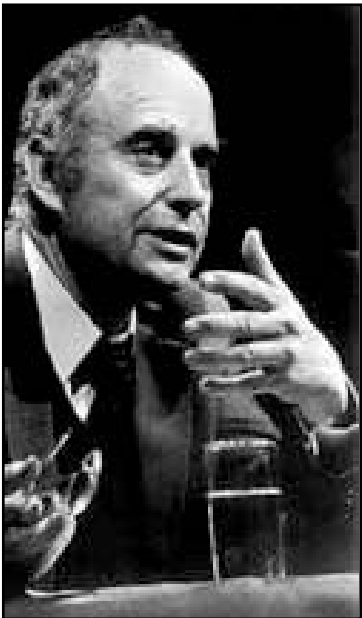
tema. Anot Petano, „Meilė yra liepsna, o draugystė – centrinis šildymas“, o „Laimė – tai nelaimė su laiminga pabaiga.“ Anot Karaliaus, „Amžina meilė – dviejų laikinų amžinybė“. „Kokia harmonija – du verkia, o ašara viena!“, „Moteris – mįslė. Ar vyrų nepažudo mįslių knyga?“

Petanas klausia: „Kaip aš galiu rašyti apie meilę, jei manęs niekas nemylė?“, o Karalius guodžia: „Vienatvė – tvirtovė, kurioje tik pats save gali išduoti“.

Šiedu literatai nuolatos plačiaja prasme apibūdina ir kūrybos eigą, kūrybingos asmenybės prigimtį. „Neįmanoma kasdien atradinėti Amerikos“, „Verta vyti tik greičiausiai bėgantį“, „Buvo idealistas, bet, deja, neturėjo idėjų“, – pastebi Petanas, o Karalius tartum tęsia: „Idėjų lengva įkalti, o gyvenimą sunku išmušti“, „Neperženk savo ribų – būk savo pasieniečiu“, „Gyvenimas – menas. Nenorėk iš jo pralobti.“

Yra ir daugiau minčių lygiagrečių: „Antvisata dar neįrodyta, o specpasaulis jau seniai suklestėjęs“ (Karalius) – „Nagingi meistrai jau kuria mūsų sapnus“ (Petanas), „Geriausia kovot su cenzūra nieko nerašant“ (Petanas) – „Potekstė – žodžių pogrindis“, „Ir paskutiniame žody –

per daug žodžių“, „Rašyti ir nesidairyti – už nugaros vis tiek tikrovė“ (Karalius). Abu satyrikai atiduoda žanrinę duoklę praeities genijams: „Pikaso

Žarko Petanas

Vytautas Karalius (k.) ir vokiečių poetas F. Pafas Poezijos pavasario metu. Ustronė, Panevėžio raj.

tapė ne paveikslus, o žmonių sielas“, „Bachas – absoliučia klausia apdovanotas Dievas“, – mano slovėnas aforistas, o lietuvių pastaba taip pat puiki: „Ezopas – linksmas dvasinio žvėryno direktorius“. Įdomus ir Karaliaus retorinis klausimas: „Kuo nori būti – gyvenimo menininku ar negyvenimo klasiku?“ Atiduota jūdvių duoklė ir teatro pasauliui: „Taip įsivaidino gyvenimo teatre, kad pamiršo žmogaus rolę“ (Karalius) – „Režisierius teatre yra dievas, bet aktoriai, deja, ateistai.“ (Petanas).

Gražiai abudu yra pasisakę ir apie pelniusį jiems šlovę mylimą žanrą:

Vytautas Karalius: „Aforizmas – tunelis po plačių kelių sankryža.“

Žarko Petanas: „Visas pasaulis – vienas įmantrusis aforizmas.“

Parengė Laurynas Baltušnikas

Vytautas Karalius

Ironiškos užuominos

Didelis žodis jau savaime įtartinas. O kodėl jis didelis?

Sėkmė – dovana sau, bet daugeliui norisi, kad iškilmingai ją įteiktų kiti.

Esmė – spąstai, kurių sveikas protas vengia.

Visos lakštingalos talentingos. Sunku atsirasti genialiai.

Kasė kitiems duobę – tokią didelę, kad tiko jo gyvenimo pamatams.

Gyvenimas – infekcija, kuria mes dar per mažai užkrėsti.

Dvi kojos reikalingos ir delsiančiam, bet skubantis skuba ir su viena.

Jei dangus tikrai turėtų vartus, nemirtingos sielos žūtų spūstyje.

Jo principai aukšti, bet jis pritūpęs už jų.

Kas kitiems išduoda leidimus, nepalyginti daugiau leidžia sau.

Aforizmas per mažas, kad galėtų pataikauti.

Auksinės žuvelės reiklumas: ar nepasenęs žvejo pažymėjimas?

Ir su savim kalbėk trumpai, net jei įdomu.

Obelis ant šlaito paneigia patarlę. Jos obuoliai nurieda per toli.

Gyvenimas – teatras, kuriame geriausiai jautiesi su darbiniais rūbais.

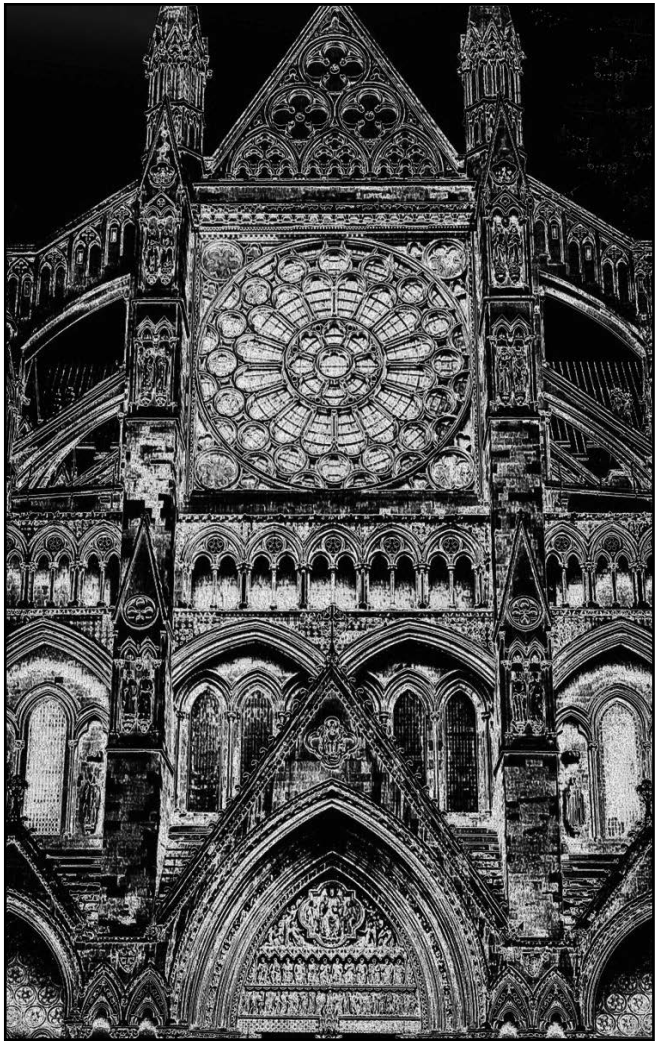
Telemirtis: žmonija taip pripras prie žiūrėjimo, kad kariamieji norės pamatyti, kaip jie kariaimi.

Algimantas Kezys: tarp fotografijos ir kino

GABRIELĖ KUIZINAITĖ

Kovo – balandžio mėnesiais Vytauto Didžiojo universiteto (VDU) Menų galerijoje „101“ veikia fotomenininko Algimanto Kezio paroda „Miestovaizdžiai“. Tai nebe pirmoji A. Kezio paroda Lietuvoje ir Kaune, o ši kartą kelių dienų renginių ciklą sudarė ir dviejų parodų atidarymas, ir dokumentinių filmų peržiūra. A. Kezio interesų ratas yra be galo platus, jis yra ne tik fotomenininkas, bet ir rašytojas, leidėjas, parodų organizatorius, filmų kūrėjas.

Menininkas aktyviai dalyvauja išeivijos kultūrinėje ir visuomeninėje veikloje. Aktyviai dalyvauja tarptautinėse parodose, nuolat rengia personalines parodas, leidžia knygas ir katalogus. Jo kūry-

London 10 A Westminster Abbey.

Autorius A. Kezys

binė biografija glaudžiai siejasi su Lietuva: čia surengta keliolika didesnių ir mažesnių parodų, Lietuvos muziejams ir archyvams dovanotos fotografijos, dokumentinių filmų kolekcijos. Už fotografijos meną autorius apdovanotas JAV LB Kultūros tarybos premija bei Lietuvos Didžiojo kunigaikščio ordinu. Nuo 1992 m. jis yra Lietuvos fotomenininkų sąjungos garbės narys.

VDU menų galerijoje „101“ veikianti A. Kezio paroda „Miestovaizdžiai“ buvo puiki galimybė dar kartą žvilgtelėti į fotomenininko kūrybą. Parodoje rodomos klasikinės iki 2004 m. sukurtos juodai baltos fotografijos, liudijančios ypatingą fotomenininko įsiklausymą į architektūrą, gamtos ir civilizacijos santykį, didmiesčio detalių skambesį ir harmoniją. Parodą papildė išleisti menininko albumai bei vienas iš pirmųjų autoriaus fotoaparato „Leicaflex“.

„Miestovaizdžiuose“ pristatomi autoriaus kelionių po pasaulį išpūdžiai. Tai tarsi fotografijų dienoraštis. Paroda suskaidyta į ciklus, o juose grupuojami kelionių po Angliją, Meksiką, Ispaniją, JAV vaizdai. Autoriui svarbu ne dokumentiškai fiksuoti lankomas šalies vietas bei žmones, bet kelionės metu patirtą išpūdį keisti įsiklausant į detalę, atskleidžiant pastato, gatvės ar žmogaus charakterį. Įvairiais laikotarpiais sukurtų A. Kezio darbų objektu tampa ne tik vienos ar kitos

Iš Algimanto Kezio parodos atidarymo VDU „Menų galerijoje 101“.

Gabriėlės Kuizinaitės nuotr.

šalies architektūrinis statinys, bet ir architektūros detalių fragmentai, netikėtos jungtys ir pararelės, pereinant nuo juodai baltos fotografinio vaizdo prie spalvinių fotografikos vaizdų. Savitu „Miestovaizdžių“ skiriamuoju bruožu tampa ir portreto žanras, autorių domina netikėta žmogaus veido išraiška ar žvilgsnis, nuotaika, portretuose ryškios etninės charakteristikos.

Lietuviškosios fotografijos kontekste A. Kezio darbai išsiskiria savo filosofiskumu: kiekviename savo darbe jis stengiasi išsakyti savo požiūrį į aplinką, į sutiktus žmones. Jo fotografijos išsiskiria formos ir turinio vienvės paieška, apgalvota fotografijos kompozicija, didelis dėmesys skiriamas estetikai.

Naujiene Lietuvos fotomenininko A. Kezio gerbėjams – jo dokumentiniai filmai, kuriuose įprasminama išeivijos visuomeninė bei kultūrinė veikla. Prieš daugiau nei keturis dešimtmečius kurti filmai primena skautų stovyklas, teatrinių sambūrių spektaklių akimirkas, pristato iškilius asmenybes. Kovo 17 d. VDU galerijoje vyko A. Kezio dokumentinių filmų pristatymas.

Prieš kelerius metus autorius Lietuvių išeivijos institutui padovanojo savo filmų kolekciją. Šiuo metu jie yra perrašyti iš ričių, suskaitmeninti, o Lietuvių išeivijos institutas rengia jau antrą peržiūrą.

Savo autobiografinėje knygoje lietuviškosios dokumentikos kūrėjas prisimena, kad pirmasis, iškėlęs būtinybę sukurti dokumentinius filmus apie lietuviškąją veiklą, buvo tuometinis „Draugo“ kultūrinio priedo redaktorius poetas K. Bradūnas. Jis ir kalbino Lietuvių fotoarchyvą užsiimti šiuo darbu, apie tai

1967 m. pradėjo rašyti „Draugo“ kultūriniame priede. Po šių raginimų aktyvesnieji lietuviai pradėjo telkti lėšų, reikalingų aparatūrai įsigyti, vajų, įsijungė Jurgis Janušaitis, „Paramos“ maisto produktų parduotuvės savininkas. Už jo iš klientų bei bičiulių surinktus pirmuosius 800 dolerių buvo nupirktas filmų, apmokėta A. Kezio kelionė į Peace Dale, kur buvo nufilmuotas ten gyvenantis rašytojas Mykolas Vaitkus. Kita talkininkė – Stasė Semėnienė, kuri suorganizavo komitetą garsiniam filmavimo aparatui pirkti. Ji į komitetą pakvietė mecenatą John G. Evans, Janiną Grybauskienę, Birutę Briedienę, Jurgį Janušaitį.

Komitetas lėšas telkė visais įmanomais būdais: buvo siuntinėjami aukų lapai, lėšos buvo renkamos renginių metu, J. Janušaitis užsiėmė būsimųjų dokumentinių filmų reklama spaudoje ir radijuje. Po kelerių metų darbo už sutelktas lėšas įsigyta aparatūra bei pradėtas darbas. Po daugelio metų A. Kezys šiuos laikus prisiminė: „Kelerius metus trukusi veikla visiems komiteto nariams paliko gražius prisiminimus. Jautėme, kad susigyvenome kaip viena šeima, vieningai siekianti to paties tikslo ir laukianti pasirodančių rezultatų kaip motina gimstančio kūdikio.“

Pirmąjį filmą režisuoti buvo pakviesta Birutė Pūkelevičiūtė, filmavo A. Kezys. Filmavimo grupei kilo sumanymas sukurti dvylikos filmų ciklą apie iškiliausius lietuvių išeivius, vėliau sumanymas kito. Taip pradėti kurti biografiniai filmai, jų sukurta gerokai daugiau nei dvylika. Tai filmai apie Joną Aistį, Juozą Brazaitį, Petrą Daužvardį, Stasį Dirmantą, Magdaleną Galdikienę, Pranciškų Jurą, Antaną Salį, Stasį Barzduką, Simą Sužiedėlį, Viktorą Petravičių, Adolfą Damušį ir kitus. Juos papildė filmai apie akademinį skautų sąjungą bei skautų stovyklas, ateitininkų kongresą, lietuvių jėzuitus, Pennsylvanijos lietuvių angliakasis ir jų dainas, Los Angeles Lietuvių Bendruomenę, atskiri fragmentai apie teatrinį sambūrį „Antras Kaimas“, įvairių renginių akimirkos, interviu su visuomenininkais ir kultūros žmonėmis.

Tik aštuntojo dešimtmečio pabaigoje Lietuvių fotoarchyvo filmų gamyba pradėjo lėtėti. Tačiau žvelgiant iš laiko perspektyvos nuveikta labai daug. A. Kezio dokumentika yra neįkainojama medžiaga istorikams, išeivijos kultūros tyrinėtojams. O visiems kitiems šie metų antspaudų paženklininti filmai suteikia netikėtų atradimo ir pažinimo akimirkų. □

Iš Algimanto Kezio parodos. Prie pagrindinio rodinio – autoriaus fotoaparato „Leica“ fotografai ir žurnalistai.

Gabriėlės Kuizinaitės nuotr.

„Visi mūs džiaugsmi ir sopuliai – giesmėn inpinti...”

EGLĖ MIŠKINYTĖ

Žvelgiant į Lietuvą iš paukščio skrydžio, Marcinkonis išvystume pačiame pietiniame pakraštyje. Plačiai išsidėsčiusios pušynuose sodybos – visai netoli Čepkelių raisto, kuriame, pasak legendų, dar Vytautas su Jogaila mėgdavę medžioti. Ne veltui iki šių dienų išlikę vietovardžiai – Jogailos kalnas, Karalių šulinėlis. Ten gausybė žvėrių ir žvėrelių, o uogų ir grybų rinkti į Marcinkonis visa Lietuva plūsta, dzūkų „grybų karaliais” vadindama.

Išpūdinga gamta suformavo ir to krašto žmones – dainininkus, pasakorius, plačios sielos, visai kaip kraštiečio V. Krėvės legendose aprašomus. Valdžia čia keitėsi dažniau nei kur kitur Lietuvoje, ypač XX amžiuje – mat ant paties trakto iš rytų į vakarus driekiasi šie miškai (XIX a. antroje pusėje pro Marcinkonis buvo nutiestas geležinkelis Sankt-Peterburgas-Varšuva). Būdami puikiu prieglobsčiu partizanams ir sukilėliams, miškai per amžius buvo čia gyvenančių žmonių maitintojai ir gynėjai. Gūdūs laikai, kai už lietuvišką raštą caras baudė, o sovietai ir kiti okupantai šaudė ir į Sibirą trėmė, išmokė žmones lietuviybę dainon ir sakmėn sudėti, puoselėti dainą ir ja gintis. Ne tokiais dar senais – sovietiniais laikais – dainos įgavo rezistencinį atspalvį, tapo lietuviškos tapatybės išsaugojimo ir tvirtybės simboliu.

Todėl folklorinių ansamblių kūrimasis septin-

„Kai pamatau jus eidamas gatve, man iš tolo norisi nukelt kepurę – tokie jūs man mieli ir savi tapot. Tarsi vienoje šeimoje būtume užaugę. Ir dėkingas aš jums, kad mes vaikštom ta pačia gatve ir dainuojam vakarais tas pačias savo tėvų ir senelių dainas, kad surandam tiek daug neapdiržusių širdžių, mokačių jas priimt kaip brangią dovaną, kaip šventę...”

Vincas Miškinis, ansamblio seniūnas

tajame praėjusio amžiaus dešimtmetyje tapo Lietuvos atgimimo pranašu ir ypač greitai plito. Vieni pirmųjų ir aktyviausių dainorėlių buvo dzūkai. Išgirdo marcinkoniškiai, kad jų kaimynai, Žiūrų kaimo gyventojai, ruošia liaudies dainų koncertus – pasikvietė kaimynus pakoncertuot ir patys užsikrėtė noru dainuoti. Kraštotyrininko ir dainininko Juozo Averkos paraginti, o vietos šviesuolės poetės ir bibliotekininkės Romos Petrušytės suburti, 1972 m. marcinkoniškiai susibūrė į tokį ansamblį ir iki šių dienų jame dainuoja.

Skardėjo dainos viena už kitą gražesnės – liūdnos, linksmos, šmaikščios, ilgesingos. Padainuoti su kaimo žmonėmis atėjo ir du inteligentai – Marcinkonių miškų ūkio inžinieriai Vincas Miškinis ir Juozas Korsakas. Abudu iš dainingų šeimų. Nuo ansamblio susikūrimo pradžios Vincas rūpinosi

Marcinkonių ansamblio senbuviai.

ansamblio reikalais – buvo seniūnas. Jų pastangomis ansamblis persikėlė repetuoti į kaimo miškų ūkio patalpas, kur buvo daugiau vietos ir daina plačiau liejosi.

Sugalvojo žmonės savo dainavimą pajavairinti senoviniais žaidimais, rateliais. Tam reikalui į savo būrį pasikvietė Joaną Serenčikienę. Prasidėjo tikri kūrybiniai vakarai; žmonės stengėsi prisiminti jaunystėje šoktus ratelius, žaidimus, dainas. Vakaro davo iki vėlumos.

Roma Petrušytė parašė ansamblui pirmąjį scenarijų „Kur Marcinkonyse gieda”. Tai platus pasakojimas apie žmones, jų buitį, darbą ir papročius. Atsivėrė kraščio skrynios. Iš paties dugno buvo ištraukti senoviniai, dar motulių austi ir siūti apdarai.

Vėlyvą 1971 m. rudenį įvyko pirmasis etnografinio ansamblio koncertas Marcinkonyse. Jame dalyvavo ir kompozitorius Jurgis Gaižauskas. Pasisekimas visus užvaldė, visi pajuto, kokią didelę galią turi paprasta liaudies daina. Vėliau įvyko pirmasis pasirodymas už kaimo ribų, o paskui ansamblis dainavo visoje Lietuvoje, dalyvavo 1975 m. respublikinėje Dainų šventėje, filmavosi televizijoje.

Džiaugėsi žmonės išvykomis. Dalyvavimas etnografiniame ansamblyje labai praplėtė žmonių akiratį. Argi kitaip, be dainos, kaimo žmogus būtų turėjęs galimybę tiek apvažiuoti ir pamatyti, kiek pamatė Marcinkonių kaimo dainininkai?..

Nuo pat pradžių daina visus vienijo – draugiškai gyveno, sutarė, padėdavo vieni kitiems, išgyvendavo, kai tekdavo kurį nors narį palydėti anapilin. Mirus R. Petrušytei, vadovavimą ansamblui perėmė J. Serenčikienė. O nuo 2000 m. ansamblui vadovauja Rimutė Avižininė – pilna kunkuliuojančios energijos, atsidadavusi savo darbui, negailinti pastangų, suburiant marcinkoniškius ne tik dainai, bet ir vaidini-

mams bei vakaronėms.

Sunku beišvardyti vietas ir šventes, kurių proga ansamblui teko koncertuoti – ir Lietuvos miestuose bei miesteliuose, ir užsienio šalyse. Štai 2006 m. koncertuoti buvo iškeliavę į Briuselį, į Europarlamentą. Buvo ir Amerikoje. Ir iš visur – gyvi, džiaugsmingi išpūdžiai. Štai Klaipėda. „Nedaugelis lig tolei buvome matę jūrą. O tąsyk – ruodo, jūra audringa. Pakerėti žiūrime į ją, o Elžbieta Tamulevičienė ir sako: „Taigi, Dzievuliau, Dzievuliau, ir kap tas mano tėvulis neskubėjo per jūrą ant dukart Amerikon aic!”. Arba – išpūdžiai iš Olandijos. „Plaukiodami laivu Amsterdamo kanalais, negalėjom atsitokėti: ar tai ne sapnas, ar tai tikrai mes, tolimo Dzūkijos kaimo žmonės, matome visa savo akimis. O vienos vakaronės metu jiems užtraukus mums žinomą melodiją, džiaugsmingai atitarėm lietuviškai „Snaudžia malūnas prie kelio”. Tuomet svetingieji žmonės tapo dar mielesni, o nepažįstama šalis savesnė. Nors žo-

„Mudu su Stasiu (vyru, taip pat ansamblio dainininku) vakari atsigulį kap neima miegas, dainuojam. O kap parvažuoja mergaitės su šeimom, tai mūs namas plyšta nog dainų.”

Juzė Česnulevičienė

džiais susikalbėt negalim, jaučiam turį bičiulius, kurie nepamiršta mūsų, lig šiolei padeda mums varguose, kartu džiaugiasi mūsų sėkmė.”

Marcinkonyse apsilanko daug užsienio svečių, tad ansamblis per metus vien tik savo kaime surengia apie 30 koncertų. Žinoma, bėgant metams keitėsi ir koncertinės ansamblio programos – senosios atnaujinamos, kuriamos naujos. Iš naujų galima paminėti tokias programas, kaip „Pragėros”, „Rugiapjūtė”, „Adventinė”, „Partizaniškos dainos”, „Sekminės” (atnaujinta), speciali programa turistams „Sveiki gyvi sveteliai” (svečių sutikimo ir vaišinimo tradicijos) ir kt. Programų tematika – tai marcinkoniškių tradicijos, gyvenimas ir papročiai, dzūkiškų patiekalų, tokių kaip grikinės babkos, pyragėlių su grybais, staciokės (kiaušinienės su spirgučiais, keptos pečiuje), karvojaus (didelio šventinio pyrago), bulvinės bandos gamimo ypatumai.

Ansamblis draugauja su kitais etnografiniais Lietuvos ansambliais. Kiekvienais metais su „adventiniu vakaru” vyksta koncertuoti pas ką nors į

Nukelta į 8 psl.

Marcinkonių kaimo sodyba.

Dedikacijos meilei ir mirčiai

RAIMUNDAS MARIUS LAPAS

*Neišlaikysim žemės ir svajonių,
neišlaikysim jokio medžio šešėlio
ir mirsim neseniai atėję,
tik už save ir žemės dalį atkentėję.*

Algimantas Mackus

Nesuprantu, kodėl ištisas savaitės Jinai man neduoda ramybės. Juk aš Jos net nepažinojau. Tiesa, turiu Jos įkalbėtą patefono plokštelę, kurios nuolat klausausi. Keri mane Jos balsas. Esu matęs porą Jos piešinių dailininkės Janinos Marks rezidencijoje. Įsivaizduoju, jog Ji buvo neeilinė menininkė, Kūrėja iš didžiosios raidės. Kalbu apie Dalią Juknevičiūtę – aktorę, režisierę, dailininkę, gimusią prieš 75 metus, o apleidusią žemiškąją teatro sceną prieš 35 metus – pačiame jėgų žydėjime, vos 40-ties.

Dalia Juknevičiūtė gimė 1935 m. kovo 1 d. Kaune. Antrojo pasaulinio karo metu pasitraukė į Vakarus. Apsigyveno JAV. Chicagoje baigė Šv. Kazimiero akademiją. Tapybos mokėsi Albino Elskaus studijoje. Nuo 1952 m. Juknevičiūtė studijavo Chicagos dailės institute, baigė jį bakalauro laipsniu. Dailės studijas gilino Italijoje, Prancūzijoje, Vokietijoje. 1958 m. Dalia ištekėjo už poeto Algimanto Mackaus. Sukūrė vitražų, mozaikų, iliustravo knygas (Algimanto Mackaus ir Liūnės Sutemos poeziją). Kurį laiką dirbo dailininko Adolfo Valeškos vitražų studijoje. 1960–1965 m. studijavo Chicagos Goodmanio teatro studijoje, ją baigė bakalauro laipsniu. Studijų metais ji taipogi vaidino Goodmanio teatre. Žymesnieji jos vaidmenys: Dolly (L. Tolstojaus „Ana Karenina“), Kaimietė (B. Brechto „Motušė Courage ir jos vaikai“), Motina (R. Akutagawos „Rasiomonas“). Juknevičiūtė atliko pagrindinius vaidmenis Arnoldo Giedraičio vadovaujamame „Playhouse“ teatre; vienas jų – Eugenija (Mrożeko „Tango“). Vaidino lietuviškuose dramos sambūriuose, literatūros vakaruose, „Margučio“ radijo laidose, režisavo. Atmintini Dalios vaidmenys: Jauna moteris (K. Ostrausko „Duobkasiai“), Onytė (A. Landsbergio „Barzda“), Ona Duonutė (V. Krėvės „Skirgaila“), Inga, Ponia (A. Škėmos „Šventoji Inga“, „Ataraxia“). Žymesnieji jos režisūriniai darbai: A. Škėmos „Ataraxia“, „Šventoji Inga“, „Živilė“, K. Ostrausko „Kvartetas“, „Pypkė“, A. Landsbergio „Meilės mokykla“, Bizet „Carmen“ (1972 m. Chicagos lietuvių operos scenoje). 1964 m. tragiškai žuvus jos vyrui Algimantui Mackui, Dalia tapo jo kūrybos puoselėtoja ir skleidėja. 1967 m. ištekėjo už Sauliaus Šimoliūno. Pakirsta vėžio, Juknevičiūtė mirė Detroite 1975 m. vasario 25 d.

Sukau galvą, kaip geriausia būtų papasakoti apie šią neeilinę moterį mieliems „Draugo“ kultūrinio priedo skaitytojams. Ir sugalvojau! Susiradau penkias Dalios Juknevičiūtės drauges, kurios sutiko su manimi pasidalinti savo prisiminimais. Visos jos kadaise gyveno Chicagoje, tačiau dabar „vėjų mieste“ liko tik viena Eglė Juodvalkė. Jūrą Jakštytė gyvena Havajuose, o Dalia Sruogaitė, Nerija Linkevičiūtė bei Karilė Baltrušaitytė – Lietuvoje. Kas geriau gali suprasti moterį, jei ne kitos moterys!

Trys muškietininkai

Nerija Linkevičiūtė (solistė, Chicagos lietuvių operos spektaklių dalyvė):

Buvo 1972 metai. Trys čikagiečiai – Linkevičiūtė, Nakas ir Prapuolenis – nutarėme įkurti trio. Pirmasis mūsų talentų vertintojas buvo a.a. kunigas jėzuitas Juozas Vaišnys, kuris išdrįso niekam negirdėtą trijulę pakviesti atlikti meninę programą jo redaguojamo žurnalo „Laiškai lietuviams“ surengtame koncerte. Tai buvo mūsų debiutas.

Jame, smalsumo vedama, dalyvavo ir Dalia Juknevičiūtė. Po šio koncerto pasipylė nemažai siūlymų dalyvauti ir kituose renginiuose. Dalia pasiūlė mums suvaidinti Kosto Ostrausko „Kvartetą“. Jai nebuvo lengva mus prikalbinti – mums tai atrodė pernelyg sunkus ir mažai suprantamas projektas.

Bet po ilgų svarstymų mes visgi sutikome. Dalia taipogi pasikvietė ir Karilę Baltrušaitytę. Dirbti reikėjo tikrai daug. Juknevičiūtė buvo neįtikėtinai pasišventusi mūsų atžvilgiu. Ji darė viską, kad tą veiklą suvaidintume kuo tobuliau. Repetavome ilgas valandas bent du – tris kartus per savaitę. Dalia negailėjo nei laiko, nei pastangų, o svarbiausia – tikėjo mūsų meniniais sugebėjimais. Per trumpą laiką (berods, du repeticijų mėnesius) ji tapo ir geriausia mūsų drauge, kuria visuomet galėjai pasitikėti ir prašyti bet kokios pagalbos. „Kvartetas“ pasisekė, ir Dalia tuoj pradėjo galvoti, ką čia su mūsų grupele vėl padaryti.

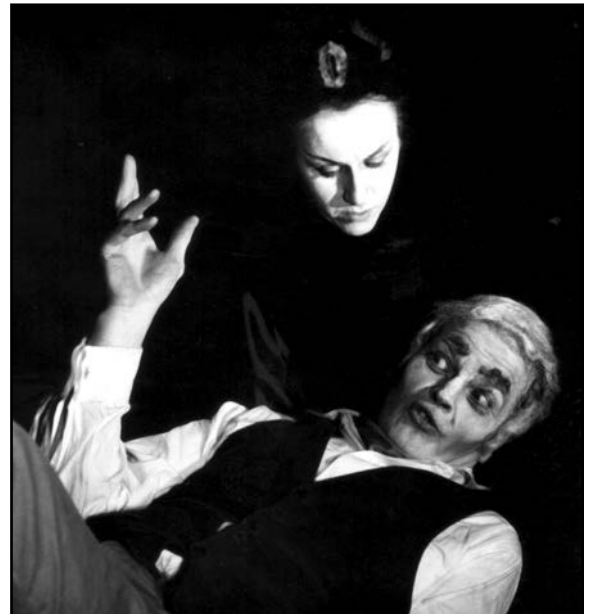
Teko pas ją vaidinti ir Balio Sruogos dramoje „Barbora Radvilaitė“. Mudviejų draugystė su Da-

Dalia Juknevičiūtė „Mrs. Ford“ vaidmenyje Šekspyro „Linksmosios Vindsoro kūmūtės“. Goodmanio teatras, Čikaga, 1963 m.

lia nenutrūko, tačiau, jai persikėlus į Detroitą, susitikimai retėjo. Kartą susibūrėme mano namuose. Jau buvome girdėję, kad Dalia serga, tačiau nežinojome, kokia tai liga. Atsisveikinant aš Dalią apkabinau, o ji susigūžė. Jai mano apkabinimas buvo skausmingas fiziškai – ir dabar jos veidą matau ir suprantu, kaip jai turėjo skaudėti. Po to sužinojome, kad jai jau buvo atlikta krūties operacija.

Tolimesnės žinios apie Dalios sveikatos būklę buvo vis liūdnesnės. Visi žinome tų pesimistinių žinių rezultatą... Dalia buvo kilni asmenybė, atsi-

Kostas Ostrauskas. „Duobkasiai“. Jauna moteris – Dalia Juknevičiūtė, Duobkasys I – Algimantas Dikinis.

davusi teatrui ir menui. Ji buvo lojali, tiesi ir atvira draugė, kuri, deja, per greitai mus paliko.

Nebeparūkysim

Karilė Baltrušaitytė (dailės mokytoja):

Chicagoje gyvenau labai trumpai, bet turėjau laimės bendrauti su Dalia Juknevičiūte. Nors buvau žymiai jaunesnė (tuo metu tik studijavau dramą Goodmanio teatre), Dalia nuoširdžiai priėmė mane į savo draugiją. Per repeticijas („Barbora Radvilaitė“, „Kvartetas“) esu sulaukusi iš jos gerų patarimų, o „Playhouse“ židinyje (bohemų užėiga tuometiniame tirštai lietuvių apgyventame Marquette Parke) prie taurelės gražiai pasikalbėdavome ir kitomis temomis. Man ji buvo įkvėpimo šaltinis.

Ryškiausiai prisimenu mūsų paskutinį pasimatymą Detroite, turbūt 1973 metų vasarą. Tuo metu aš jau gyvenau Los Angeles ir išgirdusi, kad Dalios sveikata smarkiai pablogėjo, nutariau ją aplankyti. Atvykau iš anksto nepranešusi, ir, neradusi jos namuose, nusprendžiau mašinoj palaukti, kol ji grįš. Po kiek laiko pamačiau ją, einančią per gatvę. Iš pradžių jos beveik neatpažinau. Veide matyti ligos antspaudas. Sustingusi stebėjau ją. Žingsnis lėtas, pavargęs. Staiga nuo pečių nuslinko skara, bet ji to neįžuto. Jos dėmesį į tai atkreipė prie šviesoforo sustojęs autobuso vairuotojas. Dalia jam nusišypsojo, padėkojo ir, pasiėmusi skarą, perėjo gatvę. Pagalvojau – o, Dalia! Ką dabar daryti? Tavęs čia laukiau kelias valandas, bet gal Tu nenori nieko matyti... su niekuo kalbėti? Ar vaidinti dabar – ir Tau, ir man? Kaip? Kad viskas gerai? Negaliu! Niekas nėra gerai. Tavo veide matosi toks skausmas, kokio aš nepažįstu. Bijau, kad jis

Nukelta į 8 psl.

Prie „Pelkių žiburėlio“ mikrofono „Margučio“ radijo studijoje Čikagoje, atliekant ištrauką iš Antano Rūko vaidinimo „Algis Dalgis Gaidžiakojis ir gauja pabaisų“. Iš kairės į dešinę: Regina Matulevičiūtė, Eglė Vilutienė, Algirdas Kurauskas, Dalia Juknevičiūtė, Zita Kėvalaitytė, Algimantas Dikinis, Ora Mironienė, Andrius Mironas. 1957 m.

D. Elliot nuotr.

„Visi mūs džiaugsmas ir sopuliai – giesmėn inpinti...”

Atkelta iš 6 psl.

svečius arba svečius pasikviečia pas save į Marcinkonis. Muziejuje vyksta kraštiečių susitikimai (kraštiečiai – tai žmonės, įsigiję šiame krašte sodybas, dauguma jų – menininkai). Taip pat minimos valstybinės šventės, Marcinkonių kaimo šventė.

Marcinkonių etnografinis ansamblis pratur-

tina kasdieninį kaimo gyventojų gyvenimą. Tai ne tik gyvenimo būdas, bet ir gyvenimo pilnatvė – jau būtų sunku įsivaizduoti gyvenimą be dainos. O štai ansamblio jubiliejaus, kuris jau visai netoli, proga marcinkoniškiai nori išleisti knygą apie visas Marcinkonių etnografinio ansamblio dainas. To jiems – kaip ir ilgų, gražių gyvenimo su daina metų – kuo nuoširdžiausiai ir linkime. □

„Būdavo, kur aini, ty giedzi, ir savo džiaugsmus, ir širdies sopulius ton giesmėn inpindamas. Širdžį gal kadu kap raplėm spaudžia, ale cik neduodzi valios ašarom. Išsigiedzi iš dūšios, žūrėk, tas kalnas nog krūcinės ir nuslanka. Niekas mūs tų giesmių nemokino: kap šnekėc, tep ir giedoc išmokom. Būdavo, motulė žiemos vakarais verpia ir gieda, o aš sustraukiu kampelein ir klausau. Porų roz išgirsci ir paci giedzi. O ir tos giesmės tokios gražios atrodė. Rodos, ir saulė skaistesnė, ir rutos darželin gražiau žaliuoja...”

Marija Gaidienė

Dedikacijos meilei ir mirčiai

Atkelta iš 7 psl.

Tave sugniuždys. Dalia, nebeparūkysim...

Buvau draskoma įvairių minčių. Nebeatsime nu, apie ką mudvi kalbėjomės. Tikriausiai pasakojau jai savo įspūdžius apie Kaliforniją... Kviečiau aplankyti... Ji į tai nieko neatsakė, tik nuleidusi akis nusišypsojo. Turbūt žodžių tuo metu nereikėjo... o vaidinti juo labiau...

Kas link tu ir arklys

Dalia Sruogaitė

(teatologė, rašytojo Balio Sruogos dukra):

Labai rimtai, Dalia, apie Tave kalba draugai, tarsi Tu niekad nesijuokdavai, nesilinksmindavai. O mokėjai ir paišdykauti, ir su draugais paūžti, ir padainuoti, ir nuotykių nevengėi. Atsimenu, ren-gėmės su Algimantu ir Jurgiu Blekaičiu važiuoti „Santaros-Šviesos” suvažiavimam, tik nebeatsime nu, kodėl mudvi taip supykome ant tų bendrakeleivių, kad nutarėm pasilikti Chicagoj. Jiedu išvažiavo, o mes sumanėm pajodinėti. Nesakei, kad niekad nebuvai sėdusi balnan... Pasileidom miškeliais aplink nedidelį ežerėlį, jojam, šūkaujam iš laimės. Staiga Tavo žirgas pradėjo šuoliuoti į krūmus, o Tu gi nežinojai, kaip jį suvaldyti... Pasijodinėjimas baigėsi ligoninėj, kur teko susiūti Tau antakį. Nuo to sy-kio liko mūsų slaptažodis: „Kas link tu ir arklys”... (iš Dalios Sruogaitės atsiminimų, paskelbtų 2005 m. „Kultūros barų” žurnale).

Dalia – pamotės kopija

Jūratė Jakštytė

(satyros trupės „Antras Kaimas” aktorė):

Man buvo septyniolika, kai susipažinau su Dalia. Tuomet draugavau su kompozitoriumi Dariumi Lapinsku. Būtent jis atvedė mane į „Santarą-Šviesą” ir supažindino su savo „chebra” (kaip kitaip tuos nuoširdžius, betarpiškus individus pavadinsi?). Dabar net nepaaiškinčiau kodėl, tačiau su Dalia susidraugavome iškart – nepaisant, kad ji už mane buvo 15 metų vyresnė. Buvau sužavėta šia nuostabia aktore, mat aš pati irgi domėjausi teatru. Ji, ko gero, buvo pats džiaugsmingiausias asmuo, kokį tik galėtumėt įsivaizduoti. Mes visada juokdavomės net ir iš savų kvailių špų. Ji sakydavo, kad sugrąžinu ją į

paauglystę – tai buvo šaunu! Aš jausdavausi Dalios kompanijoje pilnai suaugusi. Dalia buvo man tarsi geriausios draugės ir vyresniosios sesers derinys. Prisipažinsiu, Juknevičiūtė išmokė mane rūkyti, gerti ir rimtai uliavoti. Prisimenu, kaip Dalia su savo antru vyru Saulium pirmą kartą pasiėmė mane į Niujorką per Naujuosius Metus. Tuomet mes pamatėme turbūt kokį tuziną spektaklių, daugiausia statytų ne pačiame Brodvėje. Tai buvo avangardiniai vaidinimai, apie kuriuos aš niekada nebuvau girdėjusi, tačiau Dalia juos labai mėgo. Ji taip pat rekomendavo Algirdui Titui Antanaičiui priimti mane į jo vadovaujamą satyros trupę „Antras Kaimas”, kur nuostabiai praleidau net 20 metų. Dalia, žinoma, negalėjo nujauti, kad su „Antru Kaimu” gastroliuosiu net Lietuvoje, bet manau, ji būtų tuo labai apsidžiaugusi! Svarbiausia – ji mokė mane būti ištikima drauge. Mirdama Dalia prasitarė, kad ji troško žinoti, koks bus mano likimas ir už ko aš ištekesiu. Ji buvo man

Dalia Juknevičiūtė dėlioja dail. Adolfo Valeškos mozaikos piešinio atkarpas. Čikaga, 1963 m. rugpjūčio 31 d.

Dail. Adolfo Valeškos mozaika „Lietuvos karaliaus Mindaugo krikštas” Švč. Mergelės Marijos Gimimo bažnyčioje Čikagoje.

didelis ramstis, kai pergyvendavau išsiskyrimus su savo draugais. Esu tikra, kad jinai pritartų mano pasirinktam gyvenimo partneriui ir kad jiedu su mano vyru Jerome būtų buvę artimi draugai.

Pati Dalia buvo labai artima su savo tėvo, garsaus aktorius ir režisieriaus Romualdo Juknevičiaus antrąja žmona aktore Ona Knapkyte. Aš Knapkytę paskutinį kartą mačiau Vilniuje 1989 m., vėliau mūsų ryšys nutrūko. Žinau, kad Dalia kadaise Knapkytei padarė iškvietimą apsilankyti Chicagoje. Neprisimenu, kokiais metais tai buvo, bet atmintyje išliko mūsų trijulės išvyka į „Santaros-Šviesos” suvažiavimą Tabor fermoje. Įdomu, jog Dalia savo charakteriu buvo visiškai priešingybė savo tikrajai motinai. Bet Onutė (taip ji vadino savo pamotę) buvo tarsi Dalios asmenybės kopija – tik 20 metų vyresnė. Smarki ir „bajava” buvo ta Knapkytė – kaip ir Dalia!

Skvarbios režisierės akys

Eglė Juodvalkė (žurnalistė, poetė):

Dalia Juknevičiūtė, penkiolika metų už mane vyresnė, išėjo iš gyvenimo labai anksti, man einant 26-tuosius metus. Džiaugiausi pažintimi su ja ir draugyste savo studijų metais Chicagos universitete. Didžiulį įspūdį man paliko jos profesionali vaidyba, skvarbi režisierės akis, tiesus kalbėjimas, tiesos sakymas. Tie dalykai man liko atmintyje ligi šiol. Mokiausi iš jos vaidybos, gėrėjausi jos režisūra. Paskutiniaisiais jos gyvenimo mėnesiais žinojau, kad ją kankina vėžys. Kai matėmės paskutinį kartą, man grįžus į Čikagą aplankyti tėvus, jos galvą dengė skarelė. Tik vėliau supratau, kad nuo švitinimų vėžininkams iškrenta plaukai, kurie vėliau atauga. Bet to ji nesulaukė. Tik pasiekė mane žinia Karbondėle, Ilinujoje, kad ji mirė. Tai buvo staigmena, nes, didžiulio optimizmo dėka

buvau tikra, kad ji pagis. Dėkoju „Santarai-Šviesai” už šią draugystę, nes būtent „Santaros” erdvėje susipažinome ir radome bendrą kalbą. Nebeatsime nu pjesių, kuriose ji vaidino ir kurias režisavo. Kiti, be abejo, pateiks šią informaciją, primins ir man. Bet ne tai svarbu, nors jos vaidmuo to meto išei-vijos kultūriniame gyvenime buvo didelis, bet jos asmenybė buvo ir liko ypatinga.

Sėdžiu dabar prie savo rašomojo stalo ir galvoju, koks beprasmis yra mūsų gyvenimas, jei galima pamiršti viską, kas prieš keturiasdešimt metų atrodė amžina, reikšminga ir svarbu. O gal iš tiesų svorio turi tik tai, ką gali išreikšti bendromis sąvokomis... □